

گنج حقیقت

نگاهی به شعر و اندیشه «پروین» و کتاب شناسی او

دکتر ابوالقاسم رادفر

استاد اعزامی از ایران، دانشگاه عثمانیه، حیدرآباد

گنج حقیقت بجوی و پیله و ری کن اهل هنر باش و پوش جامه خلقان سخن از «پروین»، ستاره درخشان شعر آسمان ادب ایران است. شاعری درد آشنا اما صبور، با شعری ساده و بی ریا و در عین حال عمیق، در خدمت مردم زمانه اش. «پروین» زنی بود که مردانه به پا خاست و شعر خود را همچون سلاحی بران در مبارزه با دغلكاران و ستمكاران و همه مصائب بشری به كار برد.

وی فرزند یوسف اعتصامی آشتیانی معروف به اعتصام الملک است. شاعره‌ای که در مدت کوتاهی عمر خود (۲۵ اسفندماه ۱۲۸۵-۱۶ فروردین ۱۳۲۰) توانست تابلوهای زنده و جاننداری از آلام بشری را پیش روی خوانندگان اشعار خود به نمایش بگذارد. او در تبریز متولد شد و در کالج امریکایی‌ها در تهران تحصیل کرد و در ۱۸ سالگی از مدرسه مذکور فارغ التحصیل شد. در ازدواج شکست خورد و در عین ناکامی به بستر مرگ افتاد و در ۳۵ سالگی جهان را بدرود گفت. او را در آرامگاه خانوادگی شان در قم در کنار پدرش به خاک سپردند.

دوران حیات او پرفراز و نشیب بود. جنبه‌های سیاسی و اجتماعی از یک سو و مسائل اقتصادی و اخلاقی از جانب دیگر، این شاعر دردمند و متعهد را هر روز با واقعه تازه‌ای روبه‌رو می‌کرد. او در جامعه‌ای می‌زیست که دستگاه حاکمه از بیگانه دستور می‌گرفت و حافظ منافع آنان بود. از این رو، عرصه بر آزادی‌خواهان و روشنفکران تنگ نبود زیرا

در صورت بروز کوچک‌ترین جنبش و حرکتی، به شدت سرکوب می‌شدند. فضای خفقان آلود عصر رضا خانی و قلدری او، گذشته از زندان و بند و انواع فشارها، محیطی به وجود آورده بود که هر یک از روشنفکران آزادی‌خواه یا بادستگاه حاکمه ساخته و به کارهای دیگر پرداختند یا اینکه گوشه‌انزوا گزیده و برخی چون عارف تبعید شدند و گروهی مانند بهار و فرّخی یزدی مزه زجر و شکنجه در زندان را چشیدند و بعضی چون عشقی گرفتار مرگ شدند و افرادی از جمله لاهوتی فرار اختیار کردند.

«پروین» که در خود یارای مبارزه رویاروی با نظام را نمی‌دید، با توجه به نیاز زمان، و آگاهی از وضعیت حکومت استبدادی با بهره‌گیری از قالب مناظره و زبان تمثیل اندیشه‌های معترضانه خود را بیان کرد.

یکی از چشمگیرترین ویژگی‌های کلام «پروین» استفاده از قالب مناظره است. اگرچه فن مناظره از پیشینه‌ای طولانی برخوردار است و سابقه مکتوب آن را در پیش از اسلام از منظومه درخت آسوریک - در مناظره بز و درخت خرما - می‌دانند، اما اوج رواج آن در بعد از اسلام است، زیرا از سخنوران بزرگی مانند «اسدی» «طوسی»، «فردوسی»، «نظامی»، «عطار»، «سعدی»، «ابن یمن» و دیگران مناظره‌های زیبا و پُر محتوایی بجا مانده، حتی در دوره قاجار هم ترجمه برخی آثار مانند نمایش‌نامه مردم‌گریز مولیر همانندی زیادی با شکل و قالب مناظره دارد. اما طرز استفاده «پروین» از مناظره با دیگران تقریباً متفاوت است زیرا او که در محضر پدر و آثار ترجمه‌ای او، با آثار افسانه‌ای و فابل‌گونه غربی آشنایی کامل داشت، البته همین امر موجب بستن بهتان‌ها و افتراهایی به او شد «پروین» شیوه سرودن مناظرات سنتی زبان فارسی را با سبک و قالب‌های غربی در آمیخت و باروشی نو، اندیشه‌های اجتماعی و خواست‌های انسانی خود را، بیان کرد، چنانکه تقریباً حدود یک سوم عناوین اشعار «پروین» را مناظره تشکیل می‌دهد.

«پروین» با بهره‌گیری از تجارب حسّی و اندیشه و تخیل قوی و زبان نرم و هموار، به اشیاء عادی جان بخشیده و به آنها شخصیت داده است و ضمن بحث‌ها و گفتگوها

از آنها نتایج اخلاقی و اجتماعی گرفته است. همان طوری که اساس طنز بر تعارض و تضاد قرار دارد، مناظره هم بر این پایه استوار است. نگاه تیز و کنجکاو «پروین» در انتخاب موضوع و مضمون و رویارویی آنها با یکدیگر باعث آفرینش آثار ارزنده‌ای در زمینه اخلاق و اصلاح و بهبود جامعه است. البته «پروین» در سرودن مناظره در همه جا موفق نیست. به قول محمد اسحاق^۱ «با اینکه باید پذیرفت که او در بعضی از این اشعار مناظره‌ای موفق است ولی بقیه اشعار مناظره‌ای او کسل‌کننده و خستگی‌زاست...»^۲

شعر «پروین» به دور از هرگونه مسائل عاشقانه، درس اخلاق و محبت و نوع دوستی می‌دهد. گویی تار و پود وجود شاعر را غم انسانیت و درد جامعه بشری پُر کرده است زیرا همنوایی و همدلی با نیازهای مردم دور و برش صمیمانه در شعر او موج می‌زند. پنداری در دل «پروین» چشمه جوشنده عشق و محبت جاری است. او در اشعار تعلیمی خود مردم را به محبت و نوع دوستی و پاک قلبی فرامی‌خواند چرا که این خوبی است که همیشه پایاست. او این درس‌های اخلاقی و سایر درس‌ها را در اشعار مؤثر و دل‌انگیز خود با بهره‌گیری از افسانه‌ها که با آزادی کامل در تار و پود اشعارش تنیده، بیان داشته است.^۳

«پروین» شاعری عاطفی اما مسؤول و متعهد است. به توانایی‌های خود متکی و در برابر ناروایی‌ها و ناکامی‌ها صبور و شکیبا. احساس عمیق او به انسان‌ها باعث شده که از شعرش سلاحی برای کمک به بشریت بسازد. او فراگیری علم و دانش را برای همگان به ویژه زنان در کنار عفاف و پاکدامنی امری ضروری می‌داند و پیوسته در شعر خود زنان را به کمال جویی و ارتقاء دعوت می‌کند. دیوان او شامل نمونه‌های بسیاری از اندیشه‌های بشر دوستانه و دستورهای تعلیمی و اخلاقی چون بلند نظری و قناعت می‌باشد.

۱ ادبیات نوین ایران، ترجمه و گردآوری یعقوب آژند، امیرکبیر، تهران، ۱۳۶۳، ص ۱۸۰.

۲ همان، ص ۸۱-۱۸۰.

«پروین» ستمگران را در چهار گروه اجتماعی جای می‌دهد؛ پادشاهان و فرمانروایان نابکار، قاضیان تبهکار محکمه‌ها، عالمان دینی و منتشرعان پارسا نمای بی‌ایمان، توانگران و کارفرمایان سنگدل. او رنجبران را برای دستیابی به حقوق پایمال شده خویش راهنمایی می‌کند. او سرنوشت را نتیجه همت و اراده و استواری بشر می‌داند. «پروین» شیاعریست که به مدد سروده‌های کوبنده خویش با شیوه‌ای گونه‌گون به پیکار ستم و سالوس و مردم فریبی می‌رود.^۳

«پروین» شاعره‌ای است که در مدت کوتاه عمر خود توانست تا بلوهای زنده و جاننداری از آلام بشری را پیش روی خوانندگان اشعار خود به نمایش بگذارد. انسان دردمندی که ثمری جز تلخی از ایام زندگانی خود ندید ولی به خوبی قدر حیات خود را دانست زیرا بر این باور بود که:

وقت گذشته را نتوانی خرید باز / مفروش خیره کاین گهر پاک بی‌بهاست
 او که از کوه بینی و خود خواهی برخی شاعران دوره خود به دور بود، پیوسته سعی داشت که با مردم همدردی کند و راهی برای رهایی آنان از جهالت و هرگونه استثمار بردارد. «پروین» در زندگی، خلوت‌گزینی و انزوا را بر محیط پررفت و آمد و داشتن روابط دوستانه با دیگران ترجیح می‌داد زیرا او به اندیشه‌ای والا تر می‌اندیشید و همواره خدا و رضای حق را پیش نظر داشت و وجودش از سرچشمه حق سرشار بود. شاید بتوان گفت علت عمده انزوا و خلوت‌گزینی «پروین»، علاوه بر نقایصی که درباره رفتار و سردی «پروین» با دیگران در کتاب‌ها و مقالات آمده همانا ارتباط شاعر با خدا و بی‌نیازی او از مردم بوده است. از این رو است که رضای خداوند را در خدمت به هم‌نوع از طریق سرودن اشعار تعلیمی و اندرزی بی‌می‌گیرد و شعرش را در خدمت مسائل عاشقانه و بیان خوشگذرانی‌ها و توصیفات آن چنانی قرار نمی‌دهد.

از آن‌جا که «پروین» شاعر خردگرا است و متأثر از ناصر خسرو، همچون اسلاف خود با بینش انتقادی - اجتماعی فریاد عدالت خواهی سر می‌دهد و از زبان شخصیت‌های آفریده ذهن خود چون «پیرزن» و «طفل یتیم» و... بیانگر دردها و واقعیت‌های اندوهناک زمانه خود می‌شود. او اگرچه زبان تمثیل را برمی‌گزیند و گه‌گاه با ابهام سروکار دارد، با این حال سخنش صریح و آشکار است و از نظر مضمون تازه، اگرچه قالب کهنه است. «پروین» دست پرورده عصر خود است. عصری که مذهب و سنت در آن حاکم است. بنا بر این او نمی‌تواند یا نخواسته برخلاف این شیوه متداول زمان اقدام کرده و روحیه محجوب بودن خود را از دست بدهد. با این حال از وظایف شاعری خود سرباز نزده و تباهی‌ها و زشتی‌های جامعه خود را با زبان کنایه و تمثیل، بسیار زیبا بیان کرده است. «پروین» در هنر شاعری رسالتی می‌دید و آن را ودیعه الهی می‌دانست. در مناظره بزرگترین شاعر زبان فارسی است. ۶۵ مناظره او زیبا و پرمعنی است و چهل و دو قصیده حکیمانه او کم نظیر است. او را به سبب زیبایی و گیرایی اندیشه، سبک روان دیوان، انبوه مناظرات و تمثیلات بزرگترین شاعر سنتی زن، و یکی از پرازنده‌ترین شاعران کل تاریخ ادبیات فارسی می‌توان خواند. از جمله امتیازات دیگر او تعلق به مسائل بنیادین هستی آدمی است. کار و کوشش در حقیقت دستور زندگی و داروی فراموشی است. البته شعر «پروین» گاه به اطناب انجامیده، در وصف طبیعت ضعیف است، در شرح عواطف قدرت فوق العاده‌ای دارد. دیوان او یک دست است.^۴

شعر «پروین» آمیزه‌ای از معارف عرفانی و آموزش‌های اخلاقی و برگرفته از تعالیم قرآنی و احادیث ائمه (علیهم‌السلام) است. شعر او پیوند ذهنیت و عینیت است. او ارزش‌های انسانی را در شعر مطرح می‌کند و راه اصلاح جامعه را اندرزهای اخلاقی می‌داند. او شاعری واقع بین و خردگرا است. شعر او نتیجه گره خوردگی اندیشه والای

۴ حشمت مؤید: «جایگاه «پروین» اعتصامی در شعر فارسی»، یادنامه «پروین»، به کوشش علی دهباشی.

دنیای مادر، تهران، ۱۳۷۰، ص ۴۴۰-۳۷۰ به اختصار.

۳ سید محمد حسینی: «صاعقه ما ستم اغنیاست»، کیهان فرهنگی، س ۹ (اردیبهشت ۷۱)، ش ۲، ص ۳۶.

گذشته و حال است که متضمن بیان مسوولیت‌های اجتماعی عصر و زمان شاعر نیز می‌باشد.

مرحوم ملک الشعراء بهار در دیباچه دیوان «پروین» درباره سبک شعر او می‌نویسد: «دیوان «پروین» ترکیبی از دو سبک خراسانی و عراقی با محتوایی عارفانه و حکیمانه است. قطعات او به صورت مناظره یادآور مناظراتی است به زبان پهلوی و یا سوال و جواب‌های «اسدی»، «نظامی» و «خواجه». استادی «پروین» در احیای مناظره است. او حکیمی عارف، عارفی حکیم و ناصحی پاک سرشت است. هنر او آن است که از زبان همه چیز سخن می‌گوید. دیوان او یک دست، فصیح و روان است. تاکنون شاعری از جنس زن چنین نغز و نیکو نسوده است.»^۵

دهخدا هم شعر «پروین» را سلیس و متین و هم شأن شعر استادان قدیم نظم می‌داند. شعر «پروین» در مجموع شعرست مایه گرفته از سوز درون و نمایش درد و رنج، آنهم دردهای اجتماعی-انسانی. اگرچه برخی معتقدند که این نوع اشعار او تجربی نیستند و او درد فقر و رنج را نچشیده و صرفاً اشعار او تحت تأثیر رماتیک‌های فرانسه به ویژه بی‌نویان و ویکتور هوگو که توسط پدرش به فارسی ترجمه شده، قرار دارد.

«پروین» در بخشی از اشعارش همچون مبارزی آگاه و منتقدی توانا زندگی اندوهبار زن ایرانی را توصیف می‌کند و اوضاع اجتماعی روزگار خود را به تصویر می‌کشد و به قول عبدالعلی دستغیب:

«پروین» در مرگ، زندگی را می‌بیند، جهان را دلفریب می‌داند، در مناظرات تضادهای فکری او آشکار می‌شود. آرزوهای برباد رفته او و به طور کلی آرزوهای زن ایرانی در اشعار او منعکس است. اشعارش آئینه روحیات و نقش حالات و احساسات اوست. شعر او کوشش است. او احساس را به خوبی منتقل می‌کند.

مفهوم برخی از قطعات او از اشعار بابا طاهر، «نظامی» و «مولوی» گرفته شده است.^۶ در مجموع، «پروین» با تمام اظهارات ضد و نقیض درباره او، شاعرست آگاه و مبارز، با شعوری خلّاق و آفرینشگر، مروج اخلاق و تصویرگر دنیای فقر و بی‌سروسامانی و ستم و استبداد و در یک کلام، شاعر روزگار خویش.

در این جا بحث درباره شعر و اندیشه «پروین» را به پایان برده و کتاب شناسی او را به عنوان درآمدی برای شناخت هر چه بیشتر شاعر برای سهولت استفاده پژوهندگان و علاقه‌مندان در مباحث پنجگانه زیر می‌آوریم:

- ۱- آثار چاپی شاعر.
- ۲- کتاب‌های مستقل.
- ۳- بخش‌هایی از یک کتاب.
- ۴- مقالات.
- ۵- به دیگر زبان‌ها.

آثار چاپی شاعر به صورت‌های

برگزیده، خلاصه، دیوان شعر، دیوان «پروین»، دیوان قصاید و مثنویات، زبده اشعار، کلیات دیوان، گزیده‌ای از قطعات، منتخبی از اشعار و نمونه اشعار. برگزیده

«برگزیده اشعار پروین اعتصامی»، به انتخاب علی دهباشی، خط سرمدی، تهران، ققنوس، ۱۳۶۹، ۲۰۴ ص، عکس. گزیده گنجینه ادبیات فارسی، (۷).

«برگزیده‌ای از قطعات پروین اعتصامی»، به انتخاب م. نوربخش، اصفهان، مشعل، ۱۳۴۳، جیبی، ۲۳۹ ص.

خلاصه

«خلاصه دواوین ملک الشعراء بهار، پروین اعتصامی، شهریار»، زوّار، سربلی، تهران، جیبی.

۶ دستغیب: هدیه فکر و شعر یا دیوان «پروین» اعتصامی، پیام نوین، س ۲ (اسفندماه ۱۳۳۸)، ش ۶،

دیوان

«دیوان شعر پروین اعتصامی»، سری، تهران، ۱۳۱۴ ش، وزیری، ۳۲۰ ص.

«دیوان شعر پروین اعتصامی»، ویرایش و تدوین متن احمد کرمی، یادگار، تهران،

۱۳۶۹ ش، ۳۸۴ ص.

«دیوان پروین اعتصامی»، خط اسماعیل نژادفر دلرستانی، پیشگفتار رحیم چاوش اکبری، به کوشش محمد عالمگیر تهرانی، ویراستار رحیم چاوش اکبری، نشر محمد، تهران، ۱۳۶۹ ش.

«دیوان پروین اعتصامی»، با مقدمه و کتاب شناسی به قلم حشمت مؤید، انتشارات مزدا، شیکاگو، ۱۳۶۵ ش.

«دیوان پروین اعتصامی»، به کوشش حشمت مؤید، انتشارات مزدا، کسقامیا، کالیفرنیا، ۱۳۶۶ ش.

«دیوان پروین اعتصامی»، به کوشش ابوالفتح اعتصامی، تهران، چاپ هشتم اسفندماه ۱۳۶۳ ش، وزیری، ۳۷۰ ص.

«دیوان پروین اعتصامی»، قصاید، مثنویات و مقطعات، به کوشش منوچهر مظفریان، علمی، تهران، ۱۳۶۲ ش، ۴۱۶ ص.

«دیوان پروین اعتصامی»، به کوشش منوچهر مظفریان، علمی، تهران، چاپ چهارم ۱۳۶۴ ش، رقی - ۴۱۶ ص.

«دیوان پروین اعتصامی»، به کوشش منوچهر مظفریان، علمی، تهران، چاپ پنجم ۱۳۶۴ ش، وزیری - ۴۱۸ ص.

«دیوان پروین اعتصامی»، به کوشش منوچهر مظفریان، عبدالرحیم علمی، تهران، چاپ ششم ۱۳۶۵ ش، رقی - ۴۲۰ ص.

«دیوان پروین اعتصامی»، به کوشش منوچهر مظفریان، علمی، کتاب آفرین، تهران، چاپ هفتم ۱۳۶۸ ش، ۴۲۰ ص.

«دیوان پروین اعتصامی، قصاید، مثنویات و تمثیلات و مقطعات»، منوچهر مظفریان، علمی، تهران، چاپ نهم ۱۳۶۸ ش، ۴۱۶ ص.

«اشعار پروین اعتصامی»، مقدمه از محمد تقی بهار (ملک الشعرا)، خطاط حسین خسروی، نشر ایمان، تهران، ۱۳۶۴ ش، وزیری - ۳۴۸ ص.

«اشعار پروین اعتصامی»، مقدمه از محمد تقی بهار (ملک الشعرا)، خطاط حسین خسروی، نشر ایمان، تهران، چاپ دوم ۱۳۶۵ ش، وزیری - ۳۴۸ ص.

«اشعار پروین اعتصامی»، مقدمه از محمد تقی بهار (ملک الشعرا)، خطاط حسین خسروی، ایران زمین، تهران، چاپ دوم ۱۳۶۹ ش، ۳۲۰ ص.

«دیوان پروین اعتصامی»، به کوشش محمد تقی بابایی، کتاب نمونه - حافظ، تهران، بهمن ماه ۱۳۶۳ ش، رقی - ۲۴۰ ص.

«دیوان پروین اعتصامی»، به کوشش محمد تقی بابایی، کتاب نمونه - حافظ، تهران، اسفندماه ۱۳۶۳ ش، جیبی - ۲۴۸ ص.

«دیوان پروین اعتصامی»، به کوشش محمد تقی بابایی، کتاب نمونه - حافظ، تهران، چاپ دوم ۱۳۶۶ ش، جیبی - ۲۴۰ ص.

«دیوان پروین اعتصامی»، به کوشش محمد تقی بابایی، کتاب نمونه - حافظ، تهران، چاپ دوم ۱۳۶۶ ش، رقی - ۲۴۴ ص.

«دیوان پروین اعتصامی»، به کوشش محمد تقی بابایی، کتاب نمونه - حافظ، تهران، چاپ ششم ۱۳۶۹ ش، ۲۳۹ ص.

دیوان قصاید و مثنویات

«دیوان قصاید و مثنویات»، چاپ چهارم، وزیری - کب + ۳۴۲ ص.

«دیوان قصاید، مثنویات و تمثیلات و مقطعات خانم پروین اعتصامی»، تهیه کننده اردوان افشار، افشار، تهران، چاپ دوم ۱۳۶۴ ش، رقی - ۲۷۶ ص.

«دیوان قصاید، مثنویات و تمثیلات و مقطعات خانم پروین اعتصامی»، مروی، تهران، ۱۳۶۹ ش، ۲۶۹ ص.

- «دیوان قصاید و مثنویات و تمثیلات و مقطعات پروین اعتصامی»، خط نستعلیق، رضا ولی زاده، ناس، تهران، ۱۳۶۹ ش، ۴۳۱ ص.
- «دیوان قصاید، مثنویات و تمثیلات و مقطعات پروین اعتصامی»، به اهتمام سعید اعتصامی، تهران، چاپ پنجم ۱۳۴۱ ش، وزیری - کد + ۳۳۲ ص.
- زبده اشعار**
- «زبده اشعار پروین اعتصامی»، معرفت، سربلی، تهران، جیبی - ۱۲۴ ص.
- کلیات دیوان**
- «کلیات دیوان پروین اعتصامی»، کتاب نمونه، تهران، ۱۳۶۹ ش، ۳۹۲ ص.
- گزیده‌ای از قطعات**
- گزیده‌ای در قطعات پروین اعتصامی»، مشعل، اصفهان، ۱۳۵۴ ش، ۲۳۹ ص.
- بررسی آن از راهنمای کتاب، س ۱۸، ش ۹-۷، ۷۶۳ ص.
- گزیده‌ای از قطعات پروین اعتصامی»، گردآورنده حسین هورفری، طاهری، تهران، چاپ دوم ۱۳۶۳ ش، جیبی - ۲۷۲ ص.
- گزیده‌ای از قطعات پروین اعتصامی»، نشر دی، تهران، چاپ دوم ۱۳۶۹ ش، ۲۷۲ ص.
- گزیده‌هایی از قطعات پروین اعتصامی»، گردآورنده حسین هورفری، طاهری، تهران، ۱۳۶۳ ش، جیبی - ۲۷۲ ص.
- «گلچینی از دیوان پروین اعتصامی» تهیه‌کننده عباس رجیبی، رجیبی، تهران، چاپ سوم ۱۳۶۳ ش، جیبی - ۹۶ ص.
- «گلچینی از دیوان پروین اعتصامی» به کوشش یعقوب پیری، کتابفروشی پیری، تهران، ۱۳۶۴ ش، جیبی - ۲۴۰ ص.
- «گلچینی از دیوان پروین اعتصامی» تهیه‌کننده عباس رجیبی، رجیبی، تهران، چاپ چهارم ۱۳۶۴ ش، جیبی - ۹۶ ص.

منتخبی از اشعار و نمونه اشعار

- «منتخبی از اشعار پروین اعتصامی»، آرمان، سربلی، تهران، رقمی - ۱۰۰ ص.
- «نمونه اشعار پروین اعتصامی»، به کوشش احمد رنجبر، امیرکبیر، تهران، ۱۳۶۲ ش، ۱۳۵۸، ۴۹ ص (شاهکارهای ادبیات فارسی، ۳۴).
- «نمونه اشعار پروین اعتصامی»، به کوشش احمد رنجبر، امیرکبیر، تهران، چاپ سوم آبان ماه ۱۳۶۳، رقمی - ۵۶ ص.
- «نمونه اشعار پروین اعتصامی»، به کوشش احمد رنجبر، امیرکبیر، تهران، چاپ چهارم ۱۳۶۹ ش، ۴۹ ص (شاهکارهای ادبیات فارسی، ۳۴).
- «نمونه‌هایی از شعر پروین اعتصامی»، «یادنامه پروین اعتصامی»، دنیای مادر، تهران، ۱۳۷۰ ش، ۵۸۹-۵۴۰ ص.
- «لطف حق»، «پروین» اعتصامی، به اهتمام عباس علی محمدی، دفتر نشر فرهنگ اسلامی، تهران، اسفندماه ۱۳۶۳ ش، رقمی - ۳۲ ص.
- «لطف حق»، «پروین» اعتصامی، به اهتمام عباس علی محمودی، دفتر نشر فرهنگ اسلامی، تهران، مکرر ۱۳۶۳ ش، رقمی - ۳۲ ص.
- «لطف حق»، «پروین» اعتصامی، خطاط: عباس علی محمد (محمدی)، دفتر نشر فرهنگ اسلامی، تهران، چاپ چهارم ۱۳۶۶ ش، مصور، وزیری - ۳۲ ص.
- «لطف حق»، «پروین» اعتصامی، انتخاب و خط عباس علی حاج آقا محمد (محمدی)، دفتر نشر فرهنگ اسلامی، تهران، چاپ پنجم ۱۳۶۹ ش، اج (بدون شماره‌گذاری) ص، مصور.
- کتاب‌های مستقل**
- اعتصامی، ابوالفتح: «تاریخچه زندگانی پروین اعتصامی، مجموعه مقالات و اشعار که به مناسبت درگذشت و اولین سال وفات خانم «پروین» اعتصامی نوشته و سروده شلند است. ضمیمه دیوان اشعار «پروین» اعتصامی، تهران، چاپ ششم ۱۳۵۳ ش.

اعلامی اصفهانی، طوبی شهناز: «دیوان پروین اعتصامی» به زبان آلمانی (۴) رساله دکتری، برلن، دانشگاه هومبولد، دفاع در روز ششم ماه مه ۱۹۶۶ م (۱۶ اردیبهشت ماه ۱۳۴۵ ش)، در شش باب، ۳۰۴ ص. (رک: «یادنامه پروین اعتصامی»، ص ۶-۱۰۳).

پرویزی، فرنگیس: «پروین و شعر او (۳-۱۳۴۲ ش)»، پایان‌نامه دوره لیسانس دانشکده ادبیات، تهران، ۱۴۱ ص.

دهباشی، علی: (گردآورنده) «یادنامه پروین اعتصامی»، دنیای مادر، تهران، ۱۳۷۰ ش، ۵۸۹ ص.

این کتاب کامل‌ترین مجموعه از آرا و نظرات بزرگان درباره اشعار و زیرویم روحيات «پروین» است. کتاب دارای ۴۳ عنوان مقاله و سرآغازی درباره «پروین» و مجموعه حاضر از گردآورنده است. هر کدام از مقالات در جای خود معرفی خواهد شد.

شریعت، محمد جواد: «پروین: ستاره آسمان ادب ایران»، مشعل، اصفهان، ۱۳۶۷ ش، رقی - ۵۰۰ ص.

طارق، محمد رشید: «خانم پروین اعتصامی اور اس کی شاعری»، ۱۹۶۶ م، ۳۷۴ ص، (مندرجات: ۱- سوانح، ۲- شاعری، ۳- عادات، ۴- وفات، ۵- جدید فارسی شاعری کا سیاسی و سماجی اور ادبی پس منظر، ۶- خصوصیات، ۷- ایرانی عورتین اور شاعری، ۸- افکار (اخلاقی، اجتماعی، شاعری، اشتراکیت، صوفیانه شاعری)، ۹- فن و کتابیات).

عسگری تورزنی، کریم: «پروین اعتصامی بزرگترین شاعره پارسی زبان»، کوچک، تهران، ۱۳۶۴ ش، رقی - ۱۰۴ ص.

گرگانی، فضل‌الله: «تہمت شاعری»، تحقیقی در احوال و پژوهشی در دیوان اشعار «پروین» اعتصامی، روزنه، تهران، ۱۳۵۶ ش، ۱۴۴ ص.

«مجموعه مقالات و قطعات اشعار» (راجع به درگذشت خانم «پروین» اعتصامی)، سری، تهران، ۱۳۶۰ ق = ۱۳۲۰ ش، وزیری - ۳۱ ص.

«مجموعه مقالات و قطعات اشعار» (راجع به درگذشت خانم «پروین» اعتصامی)، سری، تهران، ۱۳۲۳ ش، خشتی - ۶۲ ص.

مؤید، حشمت (و) مادلونگ، مارکارت آرنٹ: «نوحه بلبل: برگزیده‌ای از اشعار و حکایات اخلاقی پروین اعتصامی»، انتشارات مزدا، لکزینگتون کتساکسی، ۱۹۸۵ م، (به زبان انگلیسی).

ناظر: «نگرشی بر اشعار پروین اعتصامی»، غبار ابهام را از چهره پاک «پروین» بردایم «یادنامه پروین اعتصامی»، دنیای مادر، تهران، ۱۳۷۰ ش، ص ۷۲-۴۰۶.

ضمناً به صورت مستقل هم چاپ شده است.

نمین، حسین: «جاودانه پروین اعتصامی»، به کوشش حسین نمین، کتاب فرزاد، تهران، ۱۳۶۲ ش، ۳۶۷ ص.

بخش‌هایی از یک کتاب

آرین‌پور، یحیی: «از صبا تا نیما»، جیبی و فرانکلین، تهران، ۱۳۵۰ ش، ج ۲، «پروین اعتصامی»، ص ۹۷.

آقا بزرگ طهرانی، محمد محسن: «الذریعه الی تصانیف الشیعه»، اسلامیه، تهران، ۱۳۸۷ ق/ ۱۹۶۸ م، ۲۵ ج، ج ۹، «پروین اعتصامی»، ص ۸۱.

احمد پناهی سمنانی، محمد: پناهی سمنانی، محمد.

احمدی بیرجندی، احمد (و) رزمجو، حسین: «سیر سخن»، باستان، مشهد، ۱۳۴۵ ش، «پروین اعتصامی»، ج ۲، ص ۶۴-۳۴۷.

اخوان ثالث، مهدی: از این اوستا، مروارید، تهران، ۱۳۴۴ ش، «درباره پروین»، ص ۱۱۲.

«پروین اعتصامی» نقل از «از این اوستا»، مروارید، تهران، چاپ دوم ۱۳۴۹ ش، ص ۴-۱۱۳ در «یادنامه پروین اعتصامی»، دنیای مادر، تهران، ۱۳۷۰ ش، ص ۹.

اژدر پناه، یعقوب: «پروین اعتصامی، شاعر درد و رنج»، «یادنامه پروین اعتصامی»،
دنیای مادر، تهران، ۱۳۷۰ ش، ص ۴۰-۱۰.

استعلامی، محمد: «ادبیات دروه بیداری و معاصر»، دانشگاه سپاهیان انقلاب،
تهران، ۱۳۵۵ ش، «پروین اعتصامی»، ص ۷۲-۳۶۹.

«بررسی ادبیات امروز»، ژواره، تهران، چاپ سوم ۱۳۵۱ ش، «پروین اعتصامی»،
ص ۲-۲۲۱.

قصه‌های کوتاه و شیرین و پُراحساس «پروین» اعتصامی را نیز باید در شمار بهترین
اشعار خواندنی برای کودکان و نوجوانان آورد.

اسحاق، محمد: «پروین اعتصامی»، «ادبیات نوین ایران»، ترجمه و تدوین
یعقوب آژند، امیرکبیر، تهران، ۱۳۶۳ ش، ص ۴۹، ۵۲، ۵۷-۸، ۵۷-۹، ۱۰۷، ۱۲۲،
۸۳-۱۷۶، ۱۹۳، ۳-۳۴۲ و ۳۴۹.

«پروین اعتصامی»، ترجمه یعقوب آژند، «یادنامه پروین اعتصامی»، دنیای مادر،
تهران، ۱۳۷۰، ص ۸-۴۱.

«سخنوران نامی ایران در تاریخ معاصر»، نشر طلوع و سیروس، تهران،
چاپ دوم ۱۳۶۳ ش، «پروین اعتصامی»، ج ۱، ص ۵۹-۴۷، ج ۲، ۵-۱۳۱.

اسدی‌زاده، پرویز (و دیگران): «دائرة المعارف یا فرهنگ دانش و هنر»، اشرفی،
تهران، چاپ هشتم با تجدید نظر ۱۳۵۷ ش، ج ۱، «اعتصامی»، ص ۷۹.

اسلامی ندوشن، محمد علی: «پروین اعتصامی»، برداشتی از مقاله «تأثیر اروپا در
تجدد ادبی ایران»، «جام جهان بین»، ایرانمهر، تهران، ۱۳۴۶ ش، در «یادنامه پروین
اعتصامی»، دنیای مادر، تهران، ۱۳۷۰ ش، ص ۵۰-۴۹.

«جام جهان بین»، ابن سینا، تهران، ۱۳۴۹ ش، «پروین اعتصامی»، از مقاله «تأثیر اروپا
در تجدد ادبی ایران» و چاپ چهارم ۱۳۵۵ ش، توس، تهران، ص ۲۳۴.

اعتصامی، بوالفتح: «پاسخ به آقای پرویز نقیبی»، «یادنامه پروین اعتصامی»،
دنیای مادر، تهران، ۱۳۷۰ ش، ص ۱۵-۵۱۰.

اعتصامی، پروین: «زن و تاریخ»، «یادنامه پروین اعتصامی»، دنیای مادر، تهران،
۱۳۷۰ ش، ص ۵-۵۲.

سخنرانی «پروین» اعتصامی در سوم جوزای ۱۳۰۳ ش، به مناسبت پایان فراغت از
تحصیل در مدرسه انائیه «ایران بیت آل».

اعتصامی، یوسف (اعتصام الملک): «یادداشت‌های پدر شاعر»، «یادنامه پروین
اعتصامی» دنیای مادر، تهران، ۱۳۷۰ ش، ص ۶۳-۵۶.

اعتمادزاده، محمود: «دریاره شعر و شخصیت ادبی پروین اعتصامی»، «یادنامه پروین
اعتصامی»، دنیای مادر، تهران، ۱۳۷۰ ش، ص ۷۵-۶۴.

افشار، ایرج: «فهرست مقالات فارسی»، جیبی و فرانکلین و انتشارات علمی و
فرهنگی، تهران، ۱۳۴۸-۶۹، ج ۴.

«کتاب شناسی ایران»، ابن سینا، تهران، ۴-۱۳۳۳ ش، «پروین»، دفتر اول، ص ۳۳،
ص ۱۱ و ص ۵۴، ص ۱۱۸.

«کتاب‌های ایران»، تدوین حسین بنی آدم، انجمن کتاب، تهران، ۴۷-۱۳۳۳ ش،
ص ۴۲، ص ۲۷ و ص ۴۴، ص ۱۵۶.

اقبالی (اعظم)، معظّمه: «پروین به خودش می‌مانست»، «یادنامه پروین اعتصامی»،
دنیای مادر، ایران، ۱۳۷۰ ش، ص ۵۱.

ایران، کمیسیون ملی یونسکو در ایران، «ایران شهر»، یونسکو ایران، تهران، ۱۳۴۳ ش،
ج ۱، «پروین اعتصامی»، ص ۲-۶۹۱.

بامداد، بدرالملوک: «زن ایرانی از انقلاب مشروطیت تا انقلاب سفید»، ابن سینا،
تهران، ۱۳۴۷ ش، «پروین اعتصامی»، ص ۵-۵۴.

- براون، ادوارد: «تاریخ ادبیات ایران» (در دوره قاجار و مشروطیت)، ترجمه ن. سیف‌پور فاطمی، اصفهان، عرفان، ص ۱۳۱۱.
- «تاریخ مطبوعات و ادبیات ایران در دوره مشروطیت»، ترجمه و تحشیه محمد عباسی، معرفت، تهران، ۱۳۳۵ ش، (تاریخ مقدمه)، ج ۱، «پروین»، ص ۹۸-۳۶۳.
- براهنی، رضا: «پروین، ناظم فابل‌های منظوم»، «یادنامه پروین اعتصامی»، دنیای مادر، تهران، ۱۳۷۰ ش، ص ۷۶.
- «طلا در مس»، زمان، تهران، ۱۳۴۷ ش، «درباره پروین»، ص ۲۰۳.
- برقعی، محمد باقر: «سختوران نامی معاصر»، امیرکبیر، تهران، ۱۳۲۹ ش، ج ۳، «پروین اعتصامی»، ج ۱، ص ۳۸.
- بهار، محمد تقی (ملک الشعراء): «بهار و ادب فارسی» (مجموعه ۱۰۰ مقاله از ملک الشعراء بهار)، به کوشش محمد گلبن، با مقدمه غلام حسین یوسفی، تهران، جیبی، چاپ دوم ۱۳۵۵ ش، «دیوان پروین اعتصامی»، ج ۱، ص ۱۵-۲۱۰.
- «دیوان پروین اعتصامی»، «یادنامه پروین اعتصامی»، دنیای مادر، تهران، ۱۳۷۰ ش، ص ۸۸-۸۰.
- «سنخ فکر دلآلان استعمار»، یادنامه پروین اعتصامی، دنیای مادر، تهران، ۱۳۷۰ ش، ص ۹-۷۷.
- مقدمه «دیوان پروین اعتصامی»، تهران، ۱۳۶۳ ش.
- بهبهانی، سیمین: «پروین، شاعر احساس و عاطفه»، «یادنامه پروین اعتصامی»، دنیای مادر، تهران، ۱۳۷۰ ش، ص ۱۰۲-۸۹.
- پناهی سمنانی، محمد: «شعر کار در ادب فارسی»، ناشر مؤلف، تهران، ۱۳۶۹ ش، «پروین اعتصامی»، ص ۲۹۴، ۸-۳۳۷ و ۴۰۲.
- تجلیل، جلیل (و دیگران): «برگزیده متون ادب فارسی» با تجدید نظر، مرکز نشر دانشگاهی، تهران، چاپ پنجم ۱۳۶۶ ش، «لطف حق»، از «پروین اعتصامی»، ص ۳-۵۱.

- جمال‌زاده، محمد علی: «دیوان پروین اعتصامی به زبان آلمانی»، «یادنامه پروین اعتصامی»، دنیای مادر، تهران، ۱۳۷۰ ش، ص ۶-۱۰۳.
- خانلری، زهرا (کیا): «فرهنگ ادبیات فارسی»، بنیاد فرهنگ ایران، تهران، ۱۳۴۸ ش، ص ۱۰۴.
- خلخالی، عبدالحمید: «تذکره شعرای معاصر ایران»، طهوری، تهران، ۱۳۳۳ ش، ج ۲، «پروین اعتصامی»، ج ۱، ص ۶۶.
- خیام‌پور، عبدالرسول: «فرهنگ سختوران»، بی‌نا، تبریز، ۱۳۴۰ ش، ص ۱۰۳.
- داوران، فرشته: «شعر» غیر شخصی «پروین اعتصامی»، «یادنامه پروین اعتصامی»، دنیای مادر، تهران، ۱۳۷۰ ش، ص ۳۱-۱۰۷.
- داوری آشتیانی، حسین: «گوهر ستاره پروین»، «یادنامه پروین اعتصامی»، دنیای مادر، تهران، ۱۳۷۰ ش، ص ۱۳۲.
- «دائرة المعارف فارسی»، زیر نظر غلام حسین مصاحب، فرانکلین و جیبی، تهران، ج ۱، ۱۳۴۵ ش، «پروین اعتصامی»، ص ۵۴۰.
- دباشی، حمید: «شعر، سیاست و اخلاق»، «یادنامه پروین اعتصامی»، دنیای مادر، تهران، ۱۳۷۰ ش، ص ۶۲-۱۳۳.
- درودیان، ولی‌الله: «در جست و جوی سرچشمه‌های الهام شاعران»، نشر چشمه، تهران، ۱۳۶۹ ش، «پروین اعتصامی»، ص ۴۴-۸.
- دهباشی، علی: «سرآغاز»، «یادنامه پروین اعتصامی»، دنیای مادر، تهران، ۱۳۷۰ ش، ص ۸-۷.
- دهخدا، علی اکبر: «تاریخچه زندگانی پدر شاعر یوسف اعتصامی (اعتصام الملک)»، «یادنامه پروین اعتصامی»، دنیای مادر، تهران، ۱۳۷۰ ش، ص ۷-۱۶۳.
- «لغت‌نامه»، زیر نظر محمد معین، جعفر شهیدی، سازمان لغت‌نامه، تهران، ۱۳۲۵-۵۸ ش، ذیل: «پروین اعتصامی».

- رزمجو، حسین: «شعر کهن فارسی در ترازوی نقد اخلاق اسلامی»، آستان قدس رضوی، مشهد، ۱۳۶۶ ش، «پروین اعتصامی»، ج ۲، ص ۱۳۵، ۲۵۰، ۲۵۲، ۲۹۴، ۳۱۳، ۳۲۱ و ۳۳۱.
- رشید یاسمی، غلام رضا: «ادبیات معاصر»، ابن سینا، تهران، چاپ اول، ۱۳۱۶ ش، چاپ دوم ۱۳۵۲ ش، «پروین اعتصامی»، ص ۵-۳۴.
- رضازاده شفق، صادق: «تاریخ ادبیات ایران»، دانشگاه پهلوی (سابق)، شیراز، چاپ دوم ۱۳۵۲ ش، «پروین اعتصامی»، ص ۶-۶۲۵، ۶۲۹ و ۶۳۷.
- رنجبر، احمد: «برخی نکات اجتماعی در دیوان اشعار پروین اعتصامی»، «پانزده گفتار»، مجموعه گفتارهای نهمین کنگره تحقیقات ایرانی، دانشگاه تربیت معلم، ۱۳۵۸ ش، ج ۱، ص ۶۵-۷۵.
- روحانی، محمد حسین: «پروین اعتصامی»، «یادنامه پروین اعتصامی»، دنیای مادر، تهران، ۱۳۷۰ ش، ۸۲-۱۶۸.
- زرین کوب، عبدالحسین: «پروین: زنی مردانه در قلمرو شعر و عرفان»، «دفتر ایام»، مجموعه گفتارها، اندیشه‌ها و جست‌جوها، تهران، ۱۳۶۵ ش، ص ۶۲-۵۳.
- اصل مقاله در اسفندماه ۱۳۴۵ ش نوشته شده است.
- «پروین، زنی مردانه در قلمرو شعر و عرفان»، «یادنامه پروین اعتصامی»، دنیای مادر، تهران، ۱۳۷۰ ش، ص ۹۲-۱۸۳.
- «شعر بی‌دروغ، شعر بی‌نقاب»، جاویدان، تهران، چاپ دوم ۱۳۵۵ ش، «پروین اعتصامی»، ص ۶۹، ۱۲۳، ۱۲۵، ۱۳۲، ۱۷۲ و ۲۷۵.
- زهبابی، محمد رضا: «شخصیت‌های نامی ایران»، پدیده، تهران، ۱۳۴۷ ش، «پروین اعتصامی»، ص ۶۱-۶۰.
- سادات ناصری، حسن: «سرآمدان فرهنگ و تاریخ ایران در دوره اسلامی»، شورای عالی فرهنگ و هنر، تهران، ۱۳۵۳ ش، «پروین اعتصامی»، ص ۱۶۴.

- سپهرام، امیر مسعود: «تاریخ مشاهیر ایران و عرب»، زوآر، تهران، ۱۳۴۱ ش، «پروین اعتصامی»، ص ۹-۴۴۸.
- سلطانی، علی: «شهر اندیشه‌های پروین»، «یادنامه پروین اعتصامی»، دنیای مادر، تهران، ۱۳۷۰ ش، ص ۲۳۶-۱۹۳.
- سیفی قمی تفرشی، مرتضی: «سیری کوتاه در جغرافیای تاریخی تفرش و آشتیان»، امیرکبیر، تهران، ۱۳۶۱ ش، «پروین اعتصامی»، ص ۵-۲۷۳.
- شریعت، محمد جواد: «تجزیه و تحلیل دیوان پروین»، «یادنامه پروین اعتصامی»، دنیای مادر، تهران، ۱۳۷۰ ش، ص ۵۲-۲۳۷.
- شفیعی کدکنی، محمد رضا: «ادوار شعر فارسی»، توس، تهران، ۱۳۵۹ ش، ص ۴۲، ۴۸، ۵۱، ۵۶، ۱۰۵، ۱۱۴، ۱۴۵، ۱۶۱، ۱۷۸ و ۱۸۰-۸۱.
- شهباز، محمد حسین: «پروین اعتصامی» (شعر)، «یادنامه پروین اعتصامی»، دنیای مادر، تهران، ۱۳۷۰ ش، ص ۷۳-۲۶۶.
- صاعدی، عبدالعظیم: «یادنامه پروین اعتصامی»، دنیای مادر، تهران، ۱۳۷۰ ش، ص ۶۵-۲۵۳.
- صفا، ذبیح‌الله: «گنج سخن»، دانشگاه تهران، تهران، چاپ دوم ۱۳۵۵ ش، «پروین»، ص ۳۰۸-۲۹۱.
- صورتگر، لطف علی: «ادبیات توصیفی ایران»، ابن سینا، تهران، ۱۳۴۷ ش، «درباره پروین»، ص ۱۵۰.
- «پروین اعتصامی»، «یادنامه پروین اعتصامی»، دنیای مادر، تهران، ۱۳۷۰ ش، ص ۷-۲۷۴.
- عالی‌شان، لئوناردو: «نوحه بلبل: برگزیده‌ای از اشعار و حکایات اخلاقی پروین اعتصامی»، «یادنامه پروین اعتصامی»، دنیای مادر، تهران، ۱۳۷۰ ش، ص ۸۴-۲۷۸.

- عبرت نائینی، محمد علی: «مدینه الادب»، «پروین اعتصامی»، مجلد اول، ص ۵۴۰، (نسخه خطی در کتابخانه مجلس).
- علی آبادی، ایرج (دریا): «پروین اعتصامی»، «یادنامه پروین اعتصامی»، دنیای مادر، تهران، ۱۳۷۰ ش، ص ۹۸-۲۸۵.
- فتحی، نصره الله (آتشباک): «پیشنمای آئینه پروین»، «یادنامه پروین اعتصامی»، دنیای مادر، تهران، ۱۳۷۰ ش، ص ۳۱۲-۲۹۹.
- فرجیان، مرتضی (و) نجف زاده بار فروش، محمد باقر: «طنز سرایان ایران از مشروطه تا انقلاب»، بنیاد، تهران، ۱۳۷۰ ش، ج ۳، «پروین اعتصامی»، ج ۱، ص ۶۵-۵۶.
- فرشیدورد، خسرو: «دربارۀ ادبیات و نقد ادبی»، امیرکبیر، تهران، ۱۳۶۳ ش، ج ۲، «پروین اعتصامی»، ص ۲-۲۰۱، ۲۱۸، ۲۳۷، ۲۴۴، ۲۴۹، ۲۵۷، ۲۶۱، ۲۷۴، ۲۸۱، ۲۹۷، ۲۹۹، ۳۰۰ و ۶۸۳.
- فریور، حسین: «تاریخ ادبیات ایران و تاریخ شعرا»، امیرکبیر، تهران، چاپ پانزدهم ۱۳۵۲ ش، «پروین»، ص ۷-۳۶۶.
- «فهرست مقالات مردم شناسی»، دانشکده علوم اجتماعی، تعاون مؤسسه مطالعات و تحقیقات اجتماعی، تهران، ۱۳۵۶ ش، ج ۱، ص ۳۲۷.
- قانون پرور، محمد رضا: «دنیای آرمانی پروین اعتصامی»، «یادنامه پروین اعتصامی»، دنیای مادر، تهران، ۱۳۷۰ ش، ص ۲۷-۳۱۳.
- قزوینی، محمد: «دربارۀ پروین از یک نامه علامه محمد قزوینی»، «یادنامه پروین اعتصامی»، دنیای مادر، تهران، ۱۳۷۰ ش، ص ۳۲-۳۲۸.
- قیصری، ی: «بزم سخن»، زوار، تهران، ۱۳۴۲ ش، «پروین اعتصامی»، ص ۴۸.
- «کتاب شناسی ملی ایران»، کتابخانه ملی، تهران، ۱۳۴۹ ش، «پروین اعتصامی»، ش ۲-۴۱، ص ۲۸۱.

- کریمی حکاک، احمد: «پروین اعتصامی، شاعری نو آور»، «یادنامه پروین اعتصامی»، دنیای مادر، تهران، ۱۳۷۰ ش، ص ۵۷-۳۳۳.
- کشاوری صدر، محمد علی: از رابعه تا «پروین» (قرن ۳ تا ۱۴)، چاپ کاویان، تهران، ۱۳۳۴ ش، (تاریخ مقدمه)، ص ۳۷ و ۸۶-۶۷.
- گروگان، حمید: «آثار آل قلم»، انتشارات مدرسه، تهران، ۱۳۶۹ ش، «پروین اعتصامی»، ص ۳-۲۸۲.
- گلچین معانی، احمد: «تاریخ تذکره های فارسی»، دانشگاه تهران، تهران، ۱۳۴۸ ش، «پروین اعتصامی»، ج ۲، ص ۲۰۷.
- ماهیار نوابی، یحیی: «کتاب شناسی ایران»، بنیاد فرهنگ ایران، تهران، ۱۳۴۷-۶۶ ش، ج ۲ و ۷.
- متینی، حلال: «چند کلمه درباره پروین اعتصامی»، «یادنامه پروین اعتصامی»، دنیای مادر، تهران، ۱۳۷۰ ش، ص ۶۳-۳۵۸.
- محلانی، ذبیح الله: «ریاحین الشریعه»، اسلامی، تهران، ۱۳۶۹ ش، ج ۶، «پروین اعتصامی»، ج ۴، ص ۹-۷۴.
- مدرس تبریزی، محمد علی: «ریحانة الادب فی تراجم المعروفین بالکنیه واللقب»، تبریز، با همکاری کتابفروشی خیام، تهران، چاپ سوم ۱۳۴۶ ش، ج ۸، «پروین اعتصامی»، ج ۱، ص ۵۰-۱۴۸.
- مسعودی، ابوالقاسم: «بررسی آثار و احوال ۲۳۰ تن از مشاهیر نامدار جهان»، پدیده، تهران، ۱۳۴۸ ش، «پروین اعتصامی»، ص ۹-۲۲۷.
- مشار، خان بابا: «فهرست کتاب های چاپی فارسی»، بی نا، تهران، ۱۳۵۰-۵۵ ش، ج ۵، و بنگاه ترجمه و نشر کتاب، تهران، ۱۳۵۲ ش، ج ۳، «پروین اعتصامی»، ج ۲، ص ۴۶.

- مشیر سلیمی، علی اکبر: «زنان سخنور»، علی اکبر علمی، تهران، ۱۳۳۵ ش، ۳ مجلد، «پروین اعتصامی»، دفتر اول، ص ۷۹ و ۶۰-۲۵۱.
- مظفریان، منوچهر: «پروین ستاره‌ای فروزان در آسمان ادب ایران»، از مقدمه‌ای بر «دیوان پروین اعتصامی»، تهران، چاپ سوم ۱۳۶۷ ش.
- معین، محمد: «فرهنگ فارسی»، امیرکبیر، تهران، ۱۳۴۲ ش، «پروین اعتصامی»، ج ۵، ص ۱۵۶.
- مگی، حسین: «گلزار ادب»، امیرکبیر، تهران، چاپ دوم ۱۳۶۹ ش، «پروین اعتصامی»، ص ۶۱، ۶۳، ۴۰۹، ۵۲۴، ۵۷۶ و ۵۸۹.
- مؤمن، زین العابدین: «شعر و ادب فارسی»، افشاری، تهران، ۱۳۴۶ ش، «پروین اعتصامی»، ص ۲-۲۵۱.
- مؤید، حشمت: «جایگاه پروین اعتصامی در شعر فارسی»، «یادنامه پروین اعتصامی»، دنیای مادر، تهران، ۱۳۷۰ ش، ص ۳۷۰-۴۰۴.
- «شخصیت و شعر پروین» در کتاب «نوحه بلبلی»، لکزینگتون، انتشارات مزدا، ۱۹۸۵ م.
- مؤید شیرازی، جعفر: «شعر فارسی از مشروطیت تا امروز» کتابفروشی زند، شیراز، ۱۳۵۷ ش، «درباره پروین»، ص ۴-۷۳ و ۸۴.
- مهرین، عباس: «تاریخ زبان و ادبیات فارسی»، مانی، تهران، ۱۳۵۲ ش، ج ۵، «پروین اعتصامی»، ص ۱۶۲.
- مهکامه محمص، سرور: «پروین اعتصامی»، «یادنامه پروین اعتصامی»، دنیای مادر، تهران، ۱۳۷۰ ش، ص ۹-۳۶۵.
- میخالویچ، گ. پ.: «پروین اعتصامی و آثار او» ترجمه ابوالفضل آزموده. «هفت مقاله از ایران شناسان شوروی»، تهران، ۱۳۵۰ ش، ص ۶۸-۴۵.
- نادرپور، نادر: «درباره پروین اعتصامی»، «یادنامه پروین اعتصامی»، دنیای مادر، تهران، ۱۳۷۰ ش، ص ۴۰۵.

- «شعر انگور»، «درباره پروین»، مروارید، تهران، ۱۳۴۸ ش، و چاپ چهارم ۱۳۵۶ ش، هر دو ص ۵۵.
- ندیمی، سوزان: «پروین اعتصامی شاعری شیرین سخن و مبارزی خاموش»، ترجمه عطاء الله ندیمی، «یادنامه پروین اعتصامی»، دنیای مادر، تهران، ۱۳۷۰ ش، ص ۸۴-۴۷۳.
- نظمی، علی: «دویست سخنور»، نوبل، تبریز، ۱۳۵۵ ش، «پروین اعتصامی»، ص ۶۰.
- نفسی، سعید: «پروین اعتصامی»، «یادنامه پروین اعتصامی»، دنیای مادر، تهران، ۱۳۷۰ ش، ص ۹۶-۴۸۵.
- نقیبی، پروین: «پروین اعتصامی سراینده عمیق‌ترین دردهای انسانی»، «یادنامه پروین اعتصامی»، دنیای مادر، تهران، ۱۳۷۰ ش، ص ۵۰۹-۴۹۷.
- نقی پور، علی اکبر: «نوآوری در شعر معاصر فارسی»، چاپخانه طوس، مشهد، ۱۳۵۲ ش، «پروین اعتصامی»، ص ۷۴-۶۹.
- نوابی، عبدالحسین: «پروین اعتصامی»، «یادنامه پروین اعتصامی»، دنیای مادر، تهران، ۱۳۷۰ ش، ص ۲۴-۵۱۶.
- وصال، حسین: «معجزات شعر و سخن پارسی»، پدیده، تهران، ۱۳۴۹ ش، «پروین اعتصامی»، ص ۱۵-۳۰۸.
- هادوی، مصطفوی (گزداورنده): «گنجینه شعر و ادب فارسی از رودکی تا پروین»، تهران، بهمن ماه ۱۳۶۳ ش، وزیری، ۴۶۰ ص.
- هاشمی، محمد جمال: «به کیوتر فضل و نابغه شرق، شاعر جوانمرد ایران، پروین اعتصامی»، «یادنامه پروین اعتصامی»، دنیای مادر، تهران، ۱۳۷۰ ش، ص ۶-۵۲۵.
- عنوان بالا ترجمه قطعه شعری است به مناسبت درگذشت پروین اعتصامی در مجله الثقافة مصر، شماره ۱۳۰، سال سوم منتشر شده است.

- هدایت، محمود: «گلزار جاویدان»، فرهنگ و هنر، تهران، ۱۳۵۳ ش، مجلد اول، «پروین اعتصامی»، ص ۳-۲۵۱.
- هشترودی، محمد ضیاء: «منتخبات آثار (از نویسندگان و شعرای معاصرین»، بروخیم، طهران، ۱۳۴۲ ش، «پروین»، ص ۱۰۱-۸۵.
- یار شاطر، احسان: «گپی با استاد جمالزاده درباره پروین»، «یادنامه پروین اعتصامی»، دنیای مادر، تهران، ۱۳۷۰ ش، ص ۵۲۷.
- یوسفی، غلام حسین: «چشمه روشن دیداری با شاعران»، علمی، تهران، ۱۳۶۹ ش، «شوق رهایی پروین اعتصامی»، ص ۲۴-۴۱۳.
- یوسفی، غلام حسین: «شوق رهایی»، «یادنامه پروین اعتصامی»، دنیای مادر، تهران، ۱۳۷۰ ش، ص ۳۹-۵۲۸.

مقالات

- آتشی، م.: «پروین اعتصامی نمونه زن مسلمانان و هنرمند متعهد»، سروش، ص ۲، ش ۶۳ (۲۵ مرداد ۱۳۵۹ ش)، ص ۳۳-۳۰؛ ص ۲، ش ۶۴ (۱ شهریور ۱۳۵۹ ش)، ص ۳۹ و ۵۰؛ ص ۲، ش ۶۵ (۸ شهریور ۱۳۵۹ ش)، ص ۷-۳۶؛ ص ۲، ش ۶۷ (۲۲ شهریور ۱۳۵۹ ش)، ص ۹-۳۸؛ ص ۲، ش ۶۸ (۲۹ شهریور ۱۳۵۹ ش)، ص ۹-۴۸؛ ص ۲، ش ۷۰ (۱۲ مهر ۱۳۵۹ ش)؛ ص ۵۱-۵۰؛ ص ۲، ش ۷۱ (۱۹ مهر ۱۳۵۹ ش)، ص ۵-۵۴ و ۶۱؛ ص ۲، ش ۷۲ (۲۶ مهر ۱۳۵۹ ش)، ص ۷-۵۶ و ۶۶؛ ص ۲، ش ۷۳ (۳ آبان ۱۳۵۹ ش)، ص ۳-۶۲.
- آوایی، محمد: «پروین و سنت ادبی ایرانی»، سخنرانی در مراسم «بزرگداشت پروین اعتصامی» در دانشگاه علامه طباطبائی، (۲۵ آذر ۱۳۷۰ ش).
- مجموعه سخنرانی‌ها در دست چاپ است.
- «اختر چرخ ادب: پروین»، نقش قلم، ص ۲، ش ۳۲ (۱۰ فروردین ۱۳۶۵ ش)، ص ۲.

- «اختر چرخ ادب: پروین»، نقش قلم، ویژه‌نامه نوروز، ش ۳۱۹ (۲۵ اسفند ۱۳۶۴ ش)، ص ۱ و ۳.
- «ادب امروز ایران، پروین اعتصامی شاعر روح و اندیشه: برنامه‌ای از گروه ادب امروز»، تماشا، سال ۳، ش ۱۳۱ (۱۹ مهر ۱۳۵۲ ش)، ص ۴۷.
- اسماعیلی، امیر: «پروین اعتصامی»، تلاش، ش ۸۰ (خرداد ۱۳۵۷ ش)، ص ۷-۱۵.
- اصیل، حجّت الله: «جستاری در مضامین مشترک»، نقد و بررسی کتاب در جست و جوی سرچشمه‌های الهام شاعران نوشته ولی الله درودیان، کلک، ش ۴-۲۳ (بهمن و اسفند ۱۳۷۰ ش)، «پروین اعتصامی»، ص ۱۵۹.
- امین‌زاده، ابراهیم: «شعر پروین: فریاد همیشه محرومان»، اطلاعات، (۱۴ فروردین ۱۳۵۹ ش)، ص ۴ و ۹.
- به آذین (م.ا.): «درباره شعر و شخصیت ادبی پروین اعتصامی»، فرهنگ نو، ج ۱، ش ۸، ص ۹-۳۳.
- بهار، محمد تقی (ملک الشعراء): «سنخ فکر دلآلان استعمار»، روزنامه نوبهار، ش ۸۵ (۲۳ آبان ۱۳۲۲ ش) در پاسخ به بیانیه کشاورزان (نقل از «یادنامه پروین اعتصامی»، ص ۹-۷۷).
- بهرامی، توران (شهریاری): «اختر چرخ ادب، پروین»، شعری در تحلیل «پروین» به مناسبت «بزرگداشت پروین اعتصامی» در دانشگاه علامه طباطبائی، (۲۵ آذر ۱۳۷۰ ش).
- «بیاد پروین اعتصامی»، تموز، ص ۷، ش ۱۴۲ (۲۶ فروردین ۱۳۶۵ ش)، ص ۱۰.
- «پروین اعتصامی از زبان سرور مهکامه محصص نزدیک‌ترین دوست او»، تلاش، ش ۲۶ (دی و بهمن ۱۳۴۹ ش)، ص ۵۷ و ۸۰.
- «پروین اعتصامی»، زن روز، ش ۱۰۱۹ (۱۱ خرداد ۱۳۶۴ ش)، ص ۵-۳۴.

«پروین اعتصامی شاعری از دل میهن»، زن روز، ش ۷۵۸ (۱۶ فروردین ۱۳۵۹ ش)، ص ۸.

«پروین کیمیا بود»، جمهوری اسلامی، (۱۸ فروردین ۱۳۵۹ ش)، ص ۷.

تقی زاده، م.: «پروین اعتصامی اختر چرخ ادب»، بیک جوانان، سال ۳، ش ۸ (دی ۱۳۵۱)، ص ۸-۲۶.

تمیم داری، احمد: «انعکاس مسائل اجتماعی و سیاسی در دیوان پروین»، سخنرانی در مراسم «بزرگداشت پروین اعتصامی» در دانشگاه علامه طباطبایی، (۲۵ آذر ۱۳۷۰ ش).

تمیمی، فرخ: «پروین» اعتصامی شاعره‌ای خالی از هوی، بنیاد، ش ۷ (۱۳۵۶ ش)، ص ۲۲-۳.

«فروغ و پروین پاسخ یک نقد»، نگین، س ۱۳، ش ۱۵۶ (اردیبهشت ۱۳۵۷ ش)، ص ۴-۴۳.

جمال زاده، محمد علی: «شاعره ایران، پروین اعتصامی» (کتابی به زبان آلمانی) تألیف طوبی شهنواز اعلامی اصفهانی، وحید، ج ۳، ص ۸-۷۱۷ و نیز: کاوه، س ۴، ش ۱۳ و ۱۴ (مهر ۱۳۴۵ ش)، ص ۱۵۱.

حسینی، محمد: «ستم ستیزی در شعر پروین»، سخنرانی در مراسم «بزرگداشت پروین اعتصامی» در دانشگاه علامه طباطبایی، (۲۵ آذر ۱۳۷۰ ش).

حکمت، فروغ: «پروین اعتصامی و دیوان او»، ایران و آمریکا، ج ۱، ش ۷، ص ۶-۱۱ و ش ۹، ص ۸-۲۲.

حمیدیان، سعید: «چند نکته درباره سبک شعری پروین»، سخنرانی در مراسم «بزرگداشت پروین اعتصامی» در دانشگاه علامه طباطبایی، (۲۵ آذر ۱۳۷۰ ش).

خالقی راد، حسین: «پروین و قطعه سرایی او»، مجله علمی پژوهشی علوم انسانی دانشگاه الزهرا (س)، س ۲، ش ۳ و ۴، ص ۲۱-۳۱.

خلاصه فصلی از پایان نامه دکتری، با عنوان «قطعه و قطعه سرایی در شعر فارسی» در چهار بخش، در پایان مقاله ۱۶، مأخذ درباره «پروین» آمده که در کتاب شناسی «پروین» استفاده شود.

داوری آشتیانی، حسین: «گوهر ستاره پروین»، کاوه، س ۴، ش ۴-۱۳ (مهر ۱۳۴۵ ش).
دباشی، حمید: «پروین اعتصامی در شیکاگو»، ایران شناسی، س ۱، ش ۱، ص ۷-۱۹۱.

درودیان، ولی الله: «سرچشمه‌های الهام شاعران»، کیهان فرهنگی، س ۴، ش ۸ (آبان ۱۳۶۶ ش)، ص ۳۳-۳۰.

دریا: «پروین اعتصامی»، علی آبادی، ایرج، شیوه، ش ۲، ص ۸۰-۶۸.

دستغیب، عبدالعلی: «پروین اعتصامی»، دریا، ج ۱، ص ۴۵-۱۳۳.

«هدیه نکر و شعریا دیوان پروین اعتصامی»، پیام نوین، ج ۲، ش ۶، ص ۱۳-۱.

رادفر، ابوالقاسم: «پروین شعر»، کیهان فرهنگی، س ۴، ش ۱ (فروردین ۱۳۶۶ ش)، ص ۵-۳۴.

سلطانی گودفرامری، علی: «شهر اندیشه‌های پروین»، نگین، س ۱۰، ش ۱۱۰، ص ۲۳-۱۷ و س ۱۰، ش ۱۱۱، ص ۸-۲۵.

«شاعره توانا و ادیب مردمی»، پیام هاجر (۲۵ فروردین ۱۳۶۱ ش)، ص ۷، به مناسبت چهل و یکمین سال وفات «پروین» اعتصامی.

شهریار، محمد حسین: «شعری درباره پروین»، راهنمای کتاب، س ۱۳، ش ۱۲-۱۰، ص ۱۱-۷۰۵.

فتحی، نصره الله: شاعر عطوفت (پروین اعتصامی)، س ۱۲، ش ۷۰ (خرداد ۱۳۵۶)، ص ۵-۳۲.

قزیشی، شجاع‌الدین: «توجه پذیری شعر پروین»، سخنرانی در مراسم «بزرگداشت پروین اعتصامی» در دانشگاه علامه طباطبایی، (۲۵ آذر ۱۳۷۰ ش).

- قزوینی، محمد: «تقریظ بر دیوان پروین»، مهر ۱۳۱۴ ش، س ۳، ص ۹۰۰.
- «پروین» را «خنساء عصر و رابعه دهر» می خواند (نقل از دفتر ایام، ص ۶۲).
- کزازی، میر جلال الدین: «شعر اجتماعی و پروین»، سخنرانی در مراسم «بزرگداشت پروین اعتصامی» در دانشگاه علامه طباطبایی، (۲۵ آذر ۱۳۷۰ ش).
- کوثر، ناهید: «پروین» در صحنه عرفان و حکمت، راوی (مجله)، شماره مخصوص، به مدیریت محمد اشرف عظیم، لاهور، ج ۶۴، ش ۱ (اکتبر ۱۹۷۱ م)، ص ۴۴-۱۴۰، (به زبان فارسی).
- گزارش دبیر: شخصیت «پروین» و برپایی مراسم «بزرگداشت پروین اعتصامی» در دانشگاه علامه طباطبایی، (۲۵ آذر ۱۳۷۰ ش).
- مسگر نژاد، جلیل: «طنز ملیح در شعر پروین»، سخنرانی در مراسم «بزرگداشت پروین اعتصامی» در دانشگاه علامه طباطبایی، (۲۵ آذر ۱۳۷۰ ش).
- مشیر سلیمی، علی اکبر: «دو شاعره بزرگ مهستی و پروین»، ایندو ایرانیکا، ج ۸، ش ۱، ص ۳۰-۱۵ و ش ۲، ص ۲۳-۱۰.
- معین، مهدخت: «ای خوشا مستانه سر در پای دلبرداشتن»، سخنرانی در مراسم «بزرگداشت پروین اعتصامی» در دانشگاه علامه طباطبایی، (۲۵ آذر ۱۳۷۰ ش).
- مؤید، حشمت: «برگزیده‌ها، به یاد هشتادمین سالگرد تولد پروین اعتصامی»، ایران‌نامه، س ۶، ش ۱ (پائیز ۱۳۶۶ ش)، ص ۱۴۲-۱۱۶.
- مهکامه محمص، سرور: «پروین اعتصامی»، اطلاعات، ش ۴۵۱۳ (چهارم اردیبهشت ۱۳۲۰ ش).
- مهکامه محمص، سرور: «پروین اعتصامی»، تلاش، ش ۲۶ (۱۳۴۹ ش)، ص ۷۵-۸۰.
- نجف‌زاده بارفروش، محمد باقر: «اختر چرخ ادب پروین است، نگاهی به ویژگی‌های شعر پروین اعتصامی (۱)»، اطلاعات هفتگی، ش ۲۴۳۰ (فروردین ۱۳۴۸ ش)، بخش اول، ص ۱۲-۱۰.

- نفسی، سعید: «پروین اعتصامی»، پیام نو، ج ۱، ش ۲ (شهریور ۱۳۲۳ ش)، ص ۹۸-۱۰۴.
- نقیبی، پرویز: «پروین اعتصامی»، روشنفکر، (۲۸ آبان و اول و هفتم آذر ۱۳۴۱ ش)، نقل از «یادنامه پروین اعتصامی»، ص ۵۱۰.
- یار شاطر، احسان: «یادداشت سفر»، سخن، دوره ۷، ش ۵ (مرداد ۱۳۳۵ ش)، ص ۶-۲۲۵ (اصل مقاله دیده نشده احتمالاً درباره «پروین» می باشد).
- یاورزاده، فرزانه: «پروین کیمیاگر و انسان کوته نظر»، شعر و سخنرانی در مراسم «بزرگداشت پروین اعتصامی» در دانشگاه علامه طباطبایی، (۲۵ آذر ۱۳۷۰ ش).
- یغمائی، حبیب: «قصه»، یغما، ش ۳۱ (۱۳۵۷ ش)، ص ۷-۳۷۵ (درباره شاعری «پروین» اعتصامی).
- به دیگر زبان‌ها
- درباره «پروین» در اکثر دائرةالمعارف‌ها و کتاب‌هایی که به نوعی با ادبیات معاصر به ویژه شعر معاصر ایران ارتباط دارد بحثی پیرامون زندگانی، آثار و اندیشه «پروین» شده است که ما در این جا به همین مقدار بسنده می‌کنیم:
- Sheean, Vincent: The New Persia, New York, The Century Co., 1927.
- Sokhanwarán-e Iran dar `Asr-e hazir, Vol. II, Delhi, Chápkhána-e Jami'a, 1933-7.
- Bahár: A Literary Magazine, ed. Yusuf E'tesámi, 2nd impression, rearranged by Abul Fath E'tesámi, 2nd Volume, Tehran, Chápkhána-e Majlis, 1942.
- Ishaq, Muhammad S.: Parvin-i l'tesámi, An Eminent Poetess of Modern Iran, Islamic Culture, 17, 1943, pp. 49-56.
- Nafisi, S.: Parvin-e l'tesámi, in Payám-e Nou, Vol. I, No. 2, 1944, pp. 98-104.
- Ishaque, M.: Parvin-e l'tisámi, An Eminent Poetess of Modern Iran, Indo-Iranica, 3, III, 1948-9, pp. 19-27.
- Ishaque, Muhammad: Four Eminent Poetesses of Iran, Culcutta, Iran Society, 1950.

- Munib-ur-Rahman: Post-Revolution Persian Verse, National Printers Co., Aligarh, 1955.
- Sergeev, V.: Parvin. Bez otsa. Per. V. Sergeev. - V kn.: "Sovremennaya persidskaya poezia". K., 1959, pp. 105-6.
- Sergeev, V.: Etesami, Parvin. Mumya. Per. V. Sergeev. V kn.: "Sovremennaya persidskaya poezia". M., 1959, pp. 101-4.
- Sergeev, V.: Etesami, Parvin. Razgovor. Per. V. Sergeev. - V kn.: "Sovremennaya persidskaya poezia". M., 1959, pp. 99-100.
- Sergeev, V.: Etesami, Parvin. Sirotskie slezi. Per. V. Sergeev. - V kn.: "Sovremennaya persidskaya poezia", M., 1959, p. 107.
- Sergeev, V.: Etesami, Parvin. Toska nishcheti. V. Sergeev. - V kn.: "Sovremennaya persidskaya poezia". M., 1959, pp. 97-8.
- Safa, Z.: ed. Ganj-e Sokhan, 2nd impression, Tehran, Entesharát-e Dánishgáh-e Tehran, 1961.
- I'tesámi, Parvin, Diván-e Parvin, ed., Abul Fath E'tesámi, 5th impression, Government Press, Tehran, 1962.
- Mikhálevich, G.P.: Parvin E'tesámi i ee tvorchestvo. - V kn.: "Iran" M., 1963, pp. 214-28.
- Wikhalevich, G.P.: Parvin E'tesámi i ee tvorchestvo. Iran (sbornik. statey), 1963, pp. 214-28.
- Brown, E.G.: Literary History of Persia, Vol. II, Cambridge University Press, 1964.
- Yaukacheva, M. Ya.: sotsialnie motivi v poezii Parvin E'tesámi. - V kn.: "IV. Vsesoyuznaya nauchnaya konferentsia po iránskoj filologii". Tezisi dokladov. Tashkent, (TGU), 1964, pp. 63-4.
- Rypka, Jan.: History of Iranian Literature, Dordrecht Holland D. Reidel Publishing Co., 1967.
- ALAMI, Schahnas: Die iranische Dichterin Parwin E'tesámi Mitt. Inst. Orientforschung 17, 1971, pp. 49-62.
- Aryanpur-Kashani, Mahoochehr: A History of Persian Literature, Tehran, College of Translation, "Parvin E'tesámi", 1973, pp. 312-3.
- Moayyad, Heshmat: "Parvin's Poems: A Cry in the Wilderness", in Richard Gramlich, ed., Islamwissenschaftliche Abhandlungen, Wiesbaden: Franz Steniner Verlag, 1974.
- Moayyad, Heshmat: "Parvin's Poems: A Cry in the Wilderness", Islamwissenschaftliche Abhandlungen, F. Meier, 1974, pp. 164-90.

- Karimi-Hakkak, Ahmad: An Anthology of Modern Persian Poetry (Modern Persian Literature Series, ed. Ehsan Yarshater, No. 1, Westview Press, Boulder, Colorado, 1978.
- Shah, Aquila Abdul Majid: Parvin I'tesámi, her thought as a woman, Indo-Iranica, 31, No. 1-2, 1978, pp. 75-87.
- Alami, Schahas: Die iranische Dichterin Parwin E'tesami Iranzamin, 1, V-VI, 1981-2, pp. 81-97.
- Moayyad, Heshmat: A Nightingale's Lament, Lexington, 1985.

پیوست (۱)

- اسماعیلی، امیر: «به مناسبت سی و هشتمین سال درگذشت «پروین» اعتصامی، تحقیقی بر دیوان «پروین» اعتصامی، شاعر متصوف قرن چهاردهم ایران»، فصلی در گلسخ، ش ۳ (اسفند ۱۳۵۸ ش)، ص ۸۷-۶۸.
- «آئینه پروین»، اشعار برگزیده از دیوان «پروین» اعتصامی، به اهتمام عباس علی حاج آقا محمد (محمدی)، چاپخش، تهران، ۱۳۵۵ ش، ۱۵۸ ص.
- «آئینه پروین» و برگزیده اشعارش، به اهتمام عباس علی حاج آقا محمد (محمدی)، چاپخش، تهران، چاپ دوم، ۱۳۶۸ ش.
- «اختر چرخ ادب» شعرهایی از «پروین» اعتصامی، تصاویر از آذرتوش ابراهیمی روشن، کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان، تهران، چاپ دوم، ۱۳۷۰ ش، ۲۶ ص.
- «بزرگداشت پروین اعتصامی در آشتیان»، کیهان فرهنگی، س ۹، ش ۲ (اردیبهشت ۱۳۷۱ ش)، ص ۵۹.
- «بزرگداشت پنجاه و یکمین سالگرد خاموشی پروین اعتصامی در تبریز»، کیهان فرهنگی، س ۹، ش ۲ (اردیبهشت ۱۳۷۱)، ص ۵۹.
- حسینی، محمد (سید): «صاعقه ما ستم اغنیاست»، کیهان فرهنگی، س ۹، ش ۲ (اردیبهشت ۱۳۷۱ ش)، ص ۹-۳۶.
- حکمت، فروغ: «پروین اعتصامی»، «سالنامه دنیا»، س ۱، ش ۱ (۱۳۲۴ ش)، ص ۱۶۰.

- درگاهی، محمود: «صاعقه ستم، نگاهی به شعر و اندیشه پروین، در پنجاهمین سالگرد درگذشت او»، چیستا، س ۹، ش ۵ (بهمن ۱۳۷۰ ش)، ص ۴۳-۵۳۶.
- دولت آبادی، عزیز: «سخنوران آذربایجان»، دانشگاه تبریز، تبریز، ۱۳۵۵ ش، ج ۱، ص ۲۵۱.
- راوندی، مرتضی: تاریخ اجتماعی ایران، امیرکبیر، تهران، چاپ دوم ۱۳۵۶ ش، ج ۳، ص ۶۱۱.
- رحیمی، علی رضا: «پروین اعتصامی در گذر زمان (۱)»، کیهان، ش ۱۴۲۶۸ (پنجشنبه ۱۷ اردیبهشت ۱۳۷۱ ش)، ص ۱۶.
- رعدی آذرخشی، غلام علی: «دهخدا در اشعار پروین دخالتی ندارد»، تماشاء، ش ۳۵۹ (۲۶ فروردین ۱۳۵۷ ش)، ص ۸-۹.
- «شعر فارسی معاصر»، سخنرانی‌های نخستین کنگره شعر در ایران، فرهنگ و هنر، تهران، ۱۳۴۹ ش، ص ۲۰۶-۱۷۳.
- «شب پروین» (اشعار و مقالاتی درباره پروین اعتصامی)، انجمن ادبی شهریار، سرب، تبریز، ۱۳۴۹ ش، ص ۵۹.
- صدیق اعلم، عیسی: «پروین زنی محبوب بود»، تماشاء، ش ۳۵۹ (۲۶ فروردین ۱۳۵۷ ش)، ص ۸-۹.
- قائم مقامی، فرهنگ: «آزادی یا اسارت زن» (مقدمه‌ای بر جامعه شناسی زن)، جاویدان، تهران، ۱۳۵۵ ش، ص ۱۴۲.
- قوبی، فخری (خشایاروزیری): «کارنامه زنان مشهور ایران» (قبل از اسلام تا عصر حاضر)، وزارت آموزش و پرورش، تهران، ۱۳۵۲ ش، ص ۵-۱۶۱.
- کراچی، روح انگیز: «پروین شاعر اخلاق»، «دنیای سخن»، ش ۲۶ (اردیبهشت ۱۳۶۸ ش)، ص ۶۰.
- «سهم زنان شاعر در شعر فارسی»، «کتاب صبح»، ش ۴ (تابستان و پاییز ۱۳۶۸ ش)، ص ۲۵.

- قسمتی از آن درباره «پروین» است.
- کزازی، میر جلال‌الدین: «خاموشی پر هیاو» به مناسبت پنجاهمین سال درگذشت «پروین» اعتصامی «متن سخنرانی نویسنده در دانشگاه آزاد اسلامی زنجان»، چیستا، س ۹، ش ۵ (بهمن ۱۳۷۰ ش)، ص ۳۵-۵۲۶.
- گلپکه، رودلف: «نظری درباره شعر فارسی»، ترجمه فرامرز بهزاد، سخن، دوره ۱۷، ش ۳ (۱۳۴۶ ش)، ص ۵۲-۳۴۷.
- گلچین معانی، احمد: «گلزار معانی»، افق، تهران، ۱۳۵۲ ش، ص ۱۷۰.
- مرسلوند، حسن: «زندگی نامه رجال و مشاهیر ایران» (۱۳۲۰-۱۲۹۹ ش)، الهام، تهران، ۱۳۶۹ ش، ج ۱، ص ۹-۲۰۵.
- مشار، خان بابا: «مؤلفین کتب چاپی فارسی و عربی»، بی‌نا، تهران، ۱۳۴۰ ش، ج ۲، ص ۱۷۱.
- مؤید ثابتی، علی: «این تهمت برای پروین روا نیست»، تماشاء، س ۸، ش ۲۵۹ (۲۶ فروردین ۱۳۵۷ ش)، ص ۹.
- مهبجور، کیوان (و دیگران): «چهره‌هایی از پیشروان» هنر و ادبیات معاصر ایران، فرهنگ سرای نیاوران، تهران، ۱۳۵۷ ش، ص ۷۸.
- ندیمی، سوزان: «پروین اعتصامی، شاعری شیرین سخن و مبارزی خاموش»، ترجمه عطاءالله ندیمی، کتاب صبح، ش ۶ (بهار ۱۳۶۹ ش)، ص ۱۷-۷.
- یغمایی، حبیب: «تعجب می‌کنم، چرا چنین نسبتی به پروین می‌دهند؟»، تماشاء، ش ۳۵۹ (۲۶ فروردین ۱۳۵۷ ش)، ص ۸-۹.
- پیوست (۲)
- بینایی، قوام‌الدین: «درباره پروین اعتصامی»، «ادبستان»، ش ۲۸ (فروردین ۱۳۷۱ ش)، ص ۲۸.
- جوادیان، مسعود: تأملی در اشعار پرهین اعتصامی، «رشد»، آموزش ادب فارسی، س ۴، ش ۸-۱۷ (تابستان و پاییز ۱۳۶۸ ش)، ص ۱۶.

- «حاشیه نشینان جامعه در شعر پروین اعتصامی»، کیهان هوایی، ش ۹۲۶ (چهارشنبه ۲۸ فروردین ۱۳۷۰ ش)، ص ۱۷.
- «نعمای پروین»، «کلمه»، س ۱، ش ۱ (آبان ۱۳۷۱ ش)، ص ۴۳-۳۸.
- حائری، هادی: «اسرار دل»، آشنا، س ۱، ش ۶ (مرداد و شهریور ۱۳۷۱ ش)، ص ۱۶. در ضمن مقاله اشاره‌ای به آشنایی با «پروین» و خانواده او شده است...
- «خاطراتی از پروین و عصر طلایی»، «ادبستان»، ش ۳۱ (تیر ۱۳۷۱ ش)، ص ۳۲.
- دبیران، حکیمه: «تساویر خیال در شعر پروین»، آشنا، س ۱، ش ۶ (مرداد و شهریور ۱۳۷۱ ش)، ص ۱۴.
- سلیمانی، فرامرز: «بارورتر از بهار»، دنیای مادر، تهران، ۱۳۶۹ ش، ص ۵-۱۴.
- سهیلی خوانساری، احمد: «دهخدا هم درباره اشعار پروین تردید داشت»، اطلاعات، ش ۱۵۵۹۹ (سه‌شنبه ۱۲ اردیبهشت ۱۳۵۷ ش)، ص ۹.
- شکیبا، پروین: «شعر فارسی از آغاز تا امروز»، هیرمند، تهران، ۱۳۷۰ ش، ص ۲۹۴.
- صورت‌گر، لطف علی: «دیوان پروین اعتصامی»، مهر، س ۳، ش ۷ (آذر ۱۳۱۴ ش)، ص ۷۴۸-۹.
- کیانی، حسین: «سوگند در زبان و ادب فارسی»، دانشگاه تهران، تهران، ۱۳۷۱ ش، «پروین»، ص ۶-۶۰۵.
- مشار، خان بابا: «فهرست کتاب‌های چاپی فارسی»، بی‌نا، تهران، ۱۳۵۰-۵۵ ش، ج ۵، و بنگاه ترجمه و نشر کتاب، تهران، ۱۳۵۲ ش، ج ۳، «پروین اعتصامی»، ج ۱، ص ۱۵۰۹ و ۱۵۶۳ و ج ۲، ص ۲۹۳۴ و ج ۳، ۲۲ و ۴۶.
- «مؤلفین کتب چاپی فارسی و عربی»، بی‌نا، تهران، ۱۳۴۰ ش، ج ۲، ص ۱۷۱.
- م. و: «پروین، نماد نسل انقلاب مشروطه»، بخش روی دادها، گردون، س ۱، ش ۱۰ و ۱۱ (اردیبهشت ۱۳۷۰ ش)، ص ۸ (مصور).

- وطن پرست، محمد اسماعیل: «حقایق تازه‌ای درباره زندگی پروین اعتصامی»، اطلاعات، ش ۱۵۵۹۸ (دوشنبه ۱۱ اردیبهشت ۱۳۵۷ ش)، ص ۹.
- «شعرهای پروین اعتصامی را دهخدا گفته است»، اطلاعات، ش ۱۵۵۷۶ (چهارشنبه ۶ فروردین ۱۳۵۷ ش)، ص ۱۴.
- «هنر و ادبیات امروز»، گفت و شنودی با داریوش آشوری و محمود مشرف آزاد تهرانی، کتاب سرای بابل، بابل، ۱۳۶۶ ش، ج ۳، ص ۵-۴۴.
- مزدایور، کتابیون: «پروین و شعر زنانه خوب»، زنان، س ۱، ش ۸ (آبان و آذر ۱۳۷۱ ش)، ص ۶۲-۵۸.
- پیوست (۳)
- «آئینه پروین»، خطاط: عباس علی حاج آقا محمد (محمدی)، چاپخش، رقمی، چاپ دوم ۱۳۶۸ ش.
- «برگزیده‌ای از دیوان پروین اعتصامی»، به کوشش شکیب، تلاش، تبریز، چاپ سوم ۱۳۶۸ ش، ص ۱۷۶.
- خلیلی، ناصر: «بیوگرافی چهره‌های درخشان جهان»، کتابخانه مرکزی، تهران، ۱۳۴۴ ش، «پروین اعتصامی»، ص ۴-۳.
- «دیوان پروین اعتصامی»، به کوشش محمد تقی بابائی، نمونه، تهران، چاپ پنجم ۱۳۶۸ ش، ص ۲۳۹.
- «دیوان پروین اعتصامی: قصاید، مثنویات و تمثیلات و مقطعات»، به کوشش متوجه مظفریان، عبدالرحیم علمی، کتاب آفرین، تهران، چاپ هشتم ۱۳۶۸ ش، ص ۴۱۶.
- «دیوان قصاید و مثنویات و تمثیلات و مقطعات پروین اعتصامی»، تهیه و تنظیم از: جلیل‌زاده افشار، مقدمه و تصحیح از: احمد کاظمی، افشار، تهران، چاپ دوم ۱۳۶۸ ش، جیبی - ۲۸۰ ص.
- «گزیده‌ای از قطعات پروین اعتصامی»، نشر دی، تهران، ۱۳۶۸ ش، ۲۷۲ ص.

فهرست اهمّ منابع

- علاوه بر مراجعه به کتاب‌ها و نشریات متعدّد از مآخذ زیر بهره برده‌ام:
- افشار، ایرج: «فهرست مقالات فارسی»، جیبی و فرانکلین و انتشارات علمی و فرهنگی، تهران، ۶۹-۱۳۴۸ ش، ۴ ج.
- «کتاب شناسی ایران»، ابن سینا، تهران، ۴-۱۳۳۳ ش، «پروین»، دفتر اول، س ۳۳ و ۵۴.
- «کتاب‌های ایران»، تدوین حسین بنی آدم، انجمن کتاب، تهران، ۴۷-۱۳۳۳ ش، س ۴۲ و ۴۴.
- دهباشی، علی (گردآورنده): «یادنامه پروین اعتصامی»، دنیای مادر، تهران، ۱۳۷۰ ش، ۵۸۹ ص.
- رعیت علی آبادی، مریم (و طاهری لطفی، شهرزاد (و) عمرانی، نوشین: «مقاله‌نامه زن»، دفتر پژوهش‌های فرهنگی، تهران، ۱۳۴۸ ش.
- «کتاب شناسی ملی ایران»، کتابخانه ملی، تهران، ۱۳۴۹ ش، ۲-۴۱.
- ماهیار نوابی، یحیی: «کتاب شناسی ایران»، بنیاد فرهنگ ایران، تهران، ۶۶-۱۳۴۷ ش، ج ۲ و ۷.
- مشار، خان بابا: «فهرست کتاب‌های چاپی فارسی»، بی‌نا، تهران، ۵۵-۱۳۵۰ ش، ۵ ج، و بنگاه ترجمه و نشر کتاب، تهران، ۱۳۵۲ ش، ۳ ج.
- وزارت ارشاد اسلامی: «فهرست مقالات انقلاب اسلامی در مطبوعات ایران»، مرکز مدارک فرهنگی انقلاب اسلامی، تهران، دوره ۱، ش ۲ (بهار ۱۳۶۱ ش).
- «کتاب‌نامه» فهرست کتب منتشره به تفکیک موضوع، اداره کل مطبوعات و نشریات، تهران، ۹-۱۳۶۳ ش.

